

MONSIEUR.

L'Amitié reciproque qui nous unit, ne me permet pas, de négliger une occasion, aussi favorable que la présente pour vous offrir un hommage, dû à l'érudition, dont vous allez publiquement donner des preuves très éclatantes. Un autre prétendra peut être que dans un âge aussi peu avancé que le vôtre, on ne se seroit jamais hasardé de traiter avec succès d'une matière qui n'a déjà que trop, occupé les hommes les plus sçavants: Mais vous me permettez, Monsieur, de vous dire, que vous n'avez qu'à suivre les traces de Feu Monsieur l'Evêque votre très digne Pere, qui par l'étendue d'un genie supérieur & un profond sçavoir s'est justement acquis une gloire immortelle, & que vous cueillerez des lauriers qui ne flétriront jamais. Vous pouvez même être persuadé, Monsieur, que personne au monde ne sçauroit prendre plus de part à l'honneur que vous allez remporter que moi, & que vous vous acquerrez une estime & une approbation Générale. Je suis avec un attachement parfait

MONSIEUR

VOTRE

Très humble Serviteur
GEORGE GUILLAUME DE LODE.

M. G. S.
Kort Beskrifning

Om
Sticket- eller Krusbårs-
Bustars Ans och Sytta,
Med Wederbörandes Minne/

Under
Oeconom. PROFESSORENS, Kongl. Swenska Wet-
senkaps Academiens / och Uptala Wetensk. Societ.
LEDAMÖS/
Samt nu warande Phil. Fac. Dec:

St: PEHR KALMS

Inscende,

Sör Magister Krantsen/
Utgifwen och försvarad

af

ERIC E. WIDENIUS,

Ööder-Finne.

J Åbo Acad. Större Lärosal den 27. Julii e.m. 1757.

ÅBO, Tryckt hos DIRECT. och Kongl. Boktr. i Stor-För-
stendömet Finland, JACOB MERCKELL.

Högwälborna. Fru. Riks-Grefwinna.

S A B.

CATHARINA. EBBA.

H O R N.

Nädigsta. Fru.

L D E N.

Höga. Utt.

Lysande. Dygd.

Och. Skarp sinniga. Lärdskraft.

Fortrade. Wäl.

Längst. Järligare. Rader.

Och. Åreigare. Meningar.

Ut. Påse.

Än.

Än.

Min. Ringa. Hand.

Och. Döfwade. Sjäder.

Kunnat. Rikta.

Doc. Har.

Nädigsta. Fru. Riks-Grefwinnans.

Utmärkta. Råd.

Swarmed.

Min. Kära. Faders. Wälgång.

Bliffwit. Besordrad.

Giffwit.

Min. Backlande. Och. Erwäkande. Hand.

Driftighet.

Ut.

Sätta. Et. Sjä. Högt. Namn.

För.

Detta. Omogna. Snillefoster.

J. Förredstan.

Ut. En. Nades. Stråla. Åfwen. Faller.

Wä. Den.

Som. Til. Sin. Åsta.

Med. Allerdjupaste. Wördnad.

Har. Näden. Ut. Framleswa.

Högwälborna. Fru. Riks-Grefwinnans.

Nädigsta. Fru.

Underdån. ödmjuka Tjenare

ERIC E. WIDENIUS.

Kongl. Maj:st^s
Tro-Tjenare och Capitaine
af
Lif-Dragoon-Regementet,
Samt Riddare af Kongl. Svärds-Orden,
Wälborne H E R R
CARL FREUDENFELT.

Kongl. Maj:st^s
Tro-Tjänare och Ryttnästare
Wid Adels-Sanan,
Wälborne H E R R
MAXIMILIAN CARPLAN,

En synnerliga ynnest S, Günstige Herrar, mig welat be-
afflindra kunde, mycket mindre uttrycka den wördnad, som uplä-
är beredt at uptaga wiljan för wärket, har jag wägat med
gen detta för en Tolet af min djupa erkänsla. Min önskan
i tid och i ewighet grönskande med allsköns wäljnelse. Jag

Wälborne och Höga
E.

Admiralste
ERIC E.

Kongl. Maj:st^s
Tro-Tjenare och Capitaine
af
Lif-Dragoon-Regementet,
Wälborne H E R R
CARL DIDRON.

Kyrkioherden
i Uskela, Salo och St. Bertil,
Samt
Probsken öfwer derunder lydande Contract,
Högäretwördig och Höglärde H E R R
CARL MELARTOPOEUS,

wisa, är större, än at min swaga hand den på tilbörligt sätt
gar uti mit inre. Doch i betrachten af Edert Adelsmod, som
Edra Widtspriska Namn pryda detta ringa arbete. Upta-
är, at den Högsta Försynen täcktes göra Eder Lycksalighet
framhårdar med ouphörlig wördnad

äretwördige Herrar
der

Tjenare
WIDENIUS.

SONNET.

* * *

Dljusra parcker Oho någder,
Jag hörde tala nytt i går:
Si Pallas uppå Pindi högder
Med gröna Lagerfransar står,
At fröna dem som witterlek
Ha' dswat utan list och swel.

* * *

Jag längtad' med förundran tweta
Du jag nå'n bland dem kända
(skull'
Så kom Fru Flora mig at möta,
Beprydder med sit gröna Gull.
Och sade, at En Egen Wån
Börtjente och en Lager ån.

* * *

Oh! sade jag, hwad är I talar,
Hwad har han gjort för denna
frans?
Han har besökt de Lärds Salar,
Och för som bäst Minervas lanck.
Han har i Bokwett nått sin tid
På Wetenskaper jatt all tid

* * *

Han visar nu i Sticketbären,
Hwad nytta Skapar'n i dem fatt.
Si! deras Skötsel I nu lären;
Si! deras ars i di' och mat
I Medicin si deras art!
Si! detta blef af Flora swar't.

* * *

Så är, min Wån, du på de spår
ren,
Dem många lärda swänner trådt;
Du nalkas dig den ljusra wären,
Hwartil Din sit har tidigt nått.
Din Lärdom, Dina Wårnarån
Så tack och af det wårda Skön.

* * *

Jag altså mycken lycka önskas.
Din wålgång blomstre tidt och
sent!
Din lager utan slut må grönskas.
Dit hjerta blifwe städse rent
Wot den, som til sin döde säng
Wil wara Din högttrogna dräng.

DAVID H. DEUTSCH.

I JE=

I Jesu Namn!

Sed allt det, som GUD skapade, hade Han
wårne Hufwud-afichter. Den ena war
Creaturens Lycksalighet, den andra Hans här-
lighets och Majestats uppenbarande. Den se-
nare winnes genom den förra; men ingendera
förutan de skapade tingens kånedom. Menniskan är det ad-
laste creatur uppå wårt Jordallot. Hennes lycksalighet är för-
nåmigtast påståd. Henne ägger afwen såsom begåfwad
med en förnåmigt Andra, at förskaffa sig denna creaturens nö-
diga kånedom. Ibland allt annat, är Detriket gånka wål
inråttadt efter bägge dessa affichter. Det innehafwes af en w-
rånkelig myckenhet utaf de tackaste Inwånare. En stor del
af dem äro skilda sius emellan til skapnad, wåring och nytta.
Hwar och en af dem är et så fullkomligt mårstersnycke, at in-
gen åndelig wågar eller förnår wyligt åstådomma. Hwar och
en har med sig en gånka stor nytta på margfaldigt wis. Så
länge menniskan ei har sig denna bekant, kan hon omögeli-
gen komma til ånjutandet af denna, af Skapar'en påstade
Lycksaligheten. Fölgachteligen winnes ingendera af skapelsens
af

affichter. Altderföre: så wist som GUD, såsom det adrawis faste wäsendet, ej wil hafwa ändamålet, utan at tillika fordra medlen, genom hwilcka det winnes, så pliktig är ock menniskan, at lära sig känna örternas nytta. Underligt och tillika beklageligt är, at menniskjorna ej bättre och med större flit i acht tagit denna skyldigheten, hwars noga fullgörande likwäl på otaligt sätt föröker deras Lycksalighet. Sedan de i den menniskliga lefnaden oundgängligaste nyttor blifwit bekante, har man ej wärdat sig om at upleta flera. Ja, om också någon, som haft mognare eftertancka, något arbetat häruppå, och således kommit at weta några flera nyttor, hafwer han merens dels sielf allena behållit de samma för sig; så at ingen, eller åtminstone ganska få andra, wetat dem. Nu har man börjat wara något eftertanckesammare. Åtskillige *nationer* arbeta med all flit uppå denna wettenskapens upkomst. I wårt kära Fädernesland upmuntras hwar och en, at gjöra sit til, at richita densamma. Åtskillige wittre män hafwa gjordt det ymnigt: Män, hwilkas högsta nöije varit, at arbeta uti en wetenskap, som så omedelbartigen har sin nytta i det allmänna lefwernet. Den *studerande* ungdomen tager dessa Heders-mäns *exempel* sig til eftersyn, och winklägger sig om; at hwar på sit sätt hiele på härtil. Härat har skedt, at åtskilligt, som til äfventyrs i många år ej varit bekantare, än at en eller annan wetat ders af, nu blir allmänt kunnogt, och gifwes ut genom trycket: åtskilliga nya försök gjöres: med et ord: man upöker, hittar och gör dageligen nya nyttor allmänna. Den lust jag har at på detta sätt tjena mitt Fädernesland, har föranlåtit mig, at wid detta tilfälle utwälja närwarande ämne. Jag wäntar hos en del, om denna afhandling inga blidare omdömen, än de på wårt Moders-mål utkomne *Disputationer* ofta härtil haft; Ty man kan ju ej wänta bättre af dem, hwilka hafwa en lust, at tadla allt; utgifwe de först hwar som utan fel är, och klandre ej förr andras. Men om den förnuftiga läsarens benägenhet at

at midt öfwerse med de fel, som af hastighet och emot min wilsja, kunnat inslyta, försäkrar mig hans adelmood.

§. 2.

RIBES eller som det hos Uplänningen heter, *Krusbärs*; *Buskar*, finnes igen nämde uti Herr *Archiaterens* LINNÆI *Flora suecica* andra edition N:o 280 (och uti den första wid N:o 195) der den kallas

RIBES (*uva crispa*) ramis aculeatis, baccis glabris, pedicellis bracteâ monophylla. Af C. Baubinus får den namn af *Großularia simplicis acino*, wet *spinosa lysvestris*, och af de måsta andra gamla *Botanicis*: *Uva crispa*.

Til de anmärkningar, som i bem:te *flora spec.* läses om denna buska, wil jag lägga följande, neml. at den wäl först kommit ifrån Utrikes något mera til Söder belägna orter; men är nu mera så wan wid wårt *climat*, at den intet tager skada af någon köld. Hwarföre den också redan wäret will på åtskillige ställen i Sverige. Men är deremot en ganska sällsynt ört i de warmare orter, så at den med mycken möda och flit *cultiveras* i deras trädgårdar. Af försök finner man, at den ätes af Getter och Hästar, men ej af Kor eller får. Ortar skola ock taga bären til godo. Ar ibland de första buskar, som om wären slå ut sina löf. Finnes af stiljachtig färg, och stiljachtig smak; samt stilles äfwen mycket til storleken; ty femliga slag äro, hwars bär i storlek näppeligen gifwa efter små *Walnötter*.

Den *propageras* på åtskilligt sätt, såsom *r. m.* Genom fröns utsäende om hösten eller ock om wären, uti god jord, eller en gammal mull- eller dref-bänck; Då plantorna upkommit, hålles de flitigt rena från ogräs, och watnas i mycket torr wäder: när de fått här 1 eller 2 år, kunna de flottas ut, anten på en säng til 5 a 6 *quartes* från hwarandra, eller

ock på det ställe man wil hafwa den beständigst stående; detta fröttande sker anten om hösten i *Oktober*, efter löffallet, eller ock om våren i *April*, innan deras lös spruckit ut: buskar på detta sätt af frön framkaffade, äro gemenligen mycket fruchtbärande, om de handteras rätt. 2:do. Genom qvistars planterande; hvilka man, då de äro unga och raka, står ungefär $1\frac{1}{2}$ *quarter* långa af buskan, om våren, innan löfven fått spricka ut. De afsturna qvistarna sättas i god lös jord, wid påh 3 tum djupt, en alm eller mera ifrån hwarandra. Dessa qvistar böra ei tagas af gamla utmårglade, utan af friska stammar, och sådana, som bära mycken och skön frucht. Wid qvistens nedfattande achtar man, at barken ei skufvas af, om man annors wil at det skal lockas: Man utväljer hålst härtil et ställe så belägit, at plantorna kunna hafwa Solen från des upgång, til kl. 9, eller 10. f. m. men så deres ter komma at stå hela dagen i skugga; desse nedsatte qvistar watnas så ofta, som man ser, at jorden börjar blifwa litet torr, på det de skola taga rot; de nedre utskott på sidorne knipas med fingren warsamt af, på det den må drifwas at skjuta i längd. Från ogräs ränsas de flitigt; här så de stå 2 a 3 år, hwar efter man kan sättas på det ställe, man wil ständigt hafwa dem. Buskar af så satte qvistar blifwa nästan de måst och starkast fruchtbärande, då de annors tilbörigen skötas. 3:io. Et annat sätt är, at om våren böija de qvistar, som man framdeles wil affära, til jorden, tvinga dem at ligga der qwar med en i jorden satt krok, sätta på de nedböjda något mull, och låta således ligga til en annan vår, watnandes samma mull, så snart den börjar bli litet torr, samt ränsa från ogräs, då den delen som legat i jorden, slagit ut några rötter. Man står qvisterna då af ungefär 1 a $1\frac{1}{2}$ *quarter* ofwansföt jorden, och sedan planterar i god fet och lös jord. Hwarpå de watnas så snart mulden börjar blifwa litet torr, til des man af löfvens frodighet märcker,

at

at de tagit rot. Jorden hålles fet, lucker, lös och i synnerhet fri för ogräs. Efter var år ömsas qvistarna, ifrån det stället, de först blifwit satte, uppå et annat. 4:ro. Genom det man uptager en stor buska, och delar den i flera delar, doch så lagande, at hwar del får rot med sig; men buskar på detta sätt förökte, blifwa ej gjerna så fruchtbärande, som på de 3 förra sättten. Man utplanterar dessa buskar, at hålst stå på listerna emellan Appel, Pårön, eller andra frucht-trån, så länge samma trån äro små; ty annors skulle mycken jord komma til spillo; emedan sådana trån böra planteras, ej mindre än 12, 15 a 20 alnar ifrån hwarandra. Der kan man ställa dessa buskar, antingen uti *espalier*, eller spika wid en vägg, eller på många andra angenäma sätt; i synnerhet äro *Stickelsbärs* buskar ganska tjenlige, at planteras til häckar omkring sängarna innom trågården. Ty de komma lätt up, slå tätt ut tendingar, och utwidga sig; med sina taggar förhindra de all genomfart. Man kan ock plantera dem wid sidan af trågården, eller på wiisa andra sängar. Om man wil, at de skola bära sköna och stora bär, böra de sättas i god, lös, litet sandblandad ej watusur jord, hwilken en gång hwart år bör warsamt upgräfwat kring dem; samt hwart annat år bör på deras rötter läggas och warsamt nedgräfwat god fet jord, eller till mull förwandlad gödning efter bostap. Om man wil hafwa skön frucht på dem, böra de aldrig planteras uti skuggan af andra trån, utan de böra stå på et sådant ställe, der Sol och luft fritt så komma til dem. Man ser i somliga trågårdar, at nästan alla häckar äro af *Stickelsbärs* buskar. De wåra och låta klippa sig någonsin så wäl, som häckar af *buybom*, *Spiraea*, *Carpinus* eller något annat träd; men nyttan af dem är olika, och wida öfwertråffande den man kan hafwa af de andra trån och buskar; ty uti dessa wåra en stor myckenhet af *Stickelsbär*, hwaraf man kan hafwa uträckeligit, både til eget Hushåll och at meddela sma wänner. Utaf det

A 3

de

de genom klippande komma at wåra tått, mogna en stor del utaf båren, som wåra inuti buskan och skuggan, mycket sent. Häraf har man den förman, at man kan hafwa tillika mogna bår, och gröna kartor en stor del af Sommarens; ty de, som wåra utantill, mogna snart och tidigare; men de inuti sent. Denna fördel winges defutom derigenom, at man planterar dem på Söder, Öster eller Väster och Norra sidorna af hus eller planck. Ty då blir den frucht, som wårt på Södra sidan först, den på Östra eller Västra dernäst, och den på Norra sidan sist mogen. Men ehuru man igenom föregående klippande tyckes hafwa hwarjehanda förmaner, hwad bårens tidigare och senare mognaende angår, samt defutom winnet häckar af tått utseende, så är dock detta på wist tått mindre fördelachtigt. Ty genom sådant årligt klippande tvingas buskarna at slå ut en myckenhet qwisstar, hwilka genom det de wåra tått tillsammans, lämna intet rum emellan sig åt Sol och luft, hwarigenom buskarna innom kort tid börja få ganska få bår, och de samma hel sent mogna, samt, hwad storleken angår, dubbelt mindre, än då buskan fått stå oflytt; defutom blifwa båren uti en sådan ofta klipp buska på långt när aldrig så wälsmakeliga, som då de af Sol och luft få mera upwärmas och omgifwas. Den som derföre wil hafwa en myckenhet Stickelbår, samt de samma mycket stora och wälsmakeliga, måste, sedan han förskaffat sig en god art och af stort slag, samt sedan han gjödt och årligen omgräfuit dem, som ofwan emialat är, ei tillåta dem med qwisstarna wåra för tått, utan hwar när utgalla de qwisstar, som anten blifwa mycket gamle, eller ehelt komma för tått tillsammans, på det Sol och luft må hafwa så mycket öfnare tillgång til at mogna och fullkomna fruchten. Om man were nödsakad at förskaffa sig buskar eller qwisstar om hösten ganska sent til at plantera först om wåren derpå: förwaras de förre i et kallt rum, och der med rötterna hållt i mull orörde.

De

De senare lägges i en låda: denna hålles öfwer winteren ej i något warmt rum, utan anten i et kallt hus, eller i en snödrifwa på norra sidan af hus eller något dylikt; på det de må wåra friska til deßde planteras. Stickelbårsbuskarna hafwa den egenkap, at de efter 8, 10 a 12 år anten aldeles dö ut, eller äminstone så bortådras och af sig komma, at man har ingen särdeles nytta af dem mera. Derföre måste man hafwa andra unga i förred, hwilka man förut kan på någon tjenlig säng upamma, och sköta 2 a 3 år, och sedan sättja i stället, när de andra gamla dö ut och upryckas; dock at stället förut, der den gamla buskan stådt, med god, fet och wäl brunnen gjödnings jord wäl omlages och skjöres. Som denne busken är nästan af alla den första, at om wåren slå ut sina löf dem han ock behåller bland de senaste om hösten: så är han ock derföre ganska tjenlig, at bruka til häckar i kryddgårdar; emedan han ej allenast helt bitida om wåren ger et tått utseende, genom sina gröna löf, då måst alla andra trån och buskar ännu stå bara och nakna, utan förskaffar ock på norra sidan skugg för de wårter, som äro planterade straxt Söderom en sådan häck, i det deß tåta och myckna löf, då afwårja de falla wådren. Med stångers sättande på sidorna, kan man ock drifwa denna buska at skjuta til öfwer par alnars högd.

S. 3.

Denna med så ringa möda sköta wårt har likwäl mångfaldig nytta, hwaraf jag en och annan wil anföra: deß mogna frucht ätes rå med stor begärighet; och har man sällan hört, at någon haft den ringaste olägenhet af deß åtande. Den är ock en af de behageligaste fruchter i wåra krydd- och trågårdar, som uti skön smak nåppeligen gifwer efter Utlåningens bästa windruwvor, och nästan kan användas til så mång

mångfalt nytta, som desamma. Och som Stickebärs buskar bäst hålla til godo et norrt *climat*, och för för de hetare, så kunde man med skäl kalla Stickebär för Nordens druswor. Hwad fågnad är icke, at wid dessa mognande gå in i en kryddgård, upfyld af de samma, eller at häfwa en myckenhet af denna wälsmakande frucht, at sätta fram för sina wänner och gäster? Omogna fruchten kokad i kist- eller silt-soppor, gibr maten behagelig genom sin söfura smak. En annan skön rätt tilredes af de omogna bären sålunda: Man tager bären, då de äro gröna, kokar dem litet, håller så af watnet, stöter dem, at de blifwa til en mos, kryster samma mos genom et silt; då skinet utan på bären, och frön, som äro uti dem, blifwa qware, och rena mosen går genom silt; man lägger sedan så mycket säcker man behagar i denna mos, och blandar det med grad; da, då mjölken tjocknar litet, men ej ystas, emedan säckret, man förut lagt, i bären, hindrar desamma; man lägger sedan *canel* deri, och hwispar alt tilhopa, då det blir en skön rätt om sommaren at äta, ja, en af de härligaste och wälsmakeligaste. (a)

Krus- eller Stickebärs mjölk tilredes således; man förwäller bären uti litet watn, at syran någorunda kan förminskas, sedan hålles watnet wäl af, och bären kokas eller stufwas sönder med säcker, *canel* och *citron* skal; när de äro kalla, lägges de på fat med sot säckerblandad grädda öfwer. (b)

Ut af dessa bär gibres och den *delicaste* torta (c) och det på mångahanda sätt, alt som en behagar: et sätt är, som följer: Man gör en deg som til en annan torta, kastar den ut, och lägger uti pannan: lägger sedan hwarfals Stickebär, säcker, *canel* och riswit bröd, til d. s. pannan blifwit full. Det måste wata nog säcker deruppå, eljes är det för surt. Sedan gör man et läck af samma deg, krusar det wackert ut, och sätter uti ugnen at bakas (d). Flera sätt til at

at baka denna torta, finnes igen uti *Egerins* Hushåldsb. p. 187. Med liten förändring af hwad nu om torta är anfört, gibres äfwen af de mer eller mindre mognade stickebär den söstaste och wälsmakeligaste *Pudding*; man ser i England och annorstädes utom lands, at äfwen sjelfwa bonden, (som ock är ganska möhn, at plantera dessa buskar) wäl för en hel månads tid har gemenligen hwar dag en rätt af Stickebär, anten hans hustru då gjordt deraf *Pudding*, torta, *Pankaka*, mos, eller på något annat sätt lagat mat deraf.

Marmolad gibres af dessa bär på följande sätt: Först tages stenarna ur dem, sedan gör man en säcker sirap, och låter den koka wäl up; derpå lägges bären deruti, och kokas så länge, at det blifwer så tjockt, at man kan skära det med knif, när det blifwer kallt; då ser det rödligt ut, och är färdigt (e). Wära Fruentimber weta ock på många andra sätt at bereda sköna moser här af.

Juslytade äro de ock en mycket angenäm rätt. Tilredningen sker på följande sätt. Tag Stickebär, medan de äro gröna, före än de blifwa mogna, stick i kors uti hwart bär; wil man taga kärnan ut, kan man ock. Tag watn, och låt koka up, lägg sedan bären uti, med litet salt, som först lägges i Kettelen, at de begynna häfwa up sig från botten; tag så up dem, och slå dem uti et kåril, och låt stå dem wäl igentäckta, til des de blifwa kalla: sedan slå friskt watn up på dem, och låt stå til des man tycker at alt saltet är wäl utdragit; då haf tilreds kokat säcker, som håller sitt prof, tag bären och håll watnet af dem, och slå halsparten watn och halsparten säcker tillsammans, och låt det koka up, slå det sedan på bären, och låt dem dermed stå et dygn: tag då åter den sasten aldeles af bären, och slå ryllarat säcker dertil och låt åter koka up, at det har sit prof, lägg då bären uti säcker, och låt dem sachteligen koka, och när det synes, som de wilja begynna sunda wid brädden, tag kettelen ofta af elden, B den,

den, och skaka om, at bären blifwa aldeles jämna. Man måste gå sachteligen til wärcka härmed, at bären ej kramas eller gå sönder, och achta grant uppå dem, då de koka. När man ser at de begynna spricka, tager man dem af, och står sachtelig i sit käril, och förwarar dem. Således kokas de tre gånger, tills de äro så, at säckret blifwer alltid tjockt. (f) *Dalman uti Redd. p. 181* gifwer et kortare och behändigare sätt wid handen, til at folta in dessa. Tag (säger han) stora krusbär halfmogna, och tag kärnorna ut, lägg dem i watern, tag säcker i en kettil, och $\frac{1}{2}$ stop watern til 3 sk. Säcker. Låt det koka tills det blir som en sirup. Tag så bären utur watern, och lägg dem uti säckret, låt koka, tag dem så ut med en skumles i et annat käril, och låt sirapen wäl koka in. Lägg så bären deruti, och låt dem bli kalla jämte säckret, lägg dem sedan i burkar, så äro de färdiga.

Men et ännu lättare och bättre sätt at kunna hålla Stickebär hela året friska i *bouteiller* utan någon vidare kostnad, är det som följer. Stickebären afplockas i tørt wäder, så snart de äro fullwårte men ännu ej mogna, stjekar och tops par rånnes noga bort, fylles sedan i stopps *bouteiller*, som hafwa wida halsar, hwilka täppas lindrigt med goda korkar, och efter bröddgräddning sättas i en bakugn, samt genom omswärling så bewakas, at de alla få lika värma. Men så snart det märckes, at bären genom wärmas wärkning sunkit wid på $\frac{1}{2}$ i *bouteillen*, tages den ut och med all skyndsambhet tilkorkas på det starkaste. Korkarna afskäras sedan jämt wid mynningen, och öfversmåstas med hårt beck eller harts; då *bouteillerne* ställas i förwar på något tørt ställe, tills man behöfwer bären. (h)

Anmärkning: I stället för bakugn kan man lika beqvämt och nästan beqvämare betjena sig af en gryta, den man sätter måst full med watern på elden, har en eller flera *bouteiller* deri, lägger halm eller hö emellan *bouteillerne*, samt stenar på halmen, at *bouteillerne* ej må-

go stötas eller flyta upp, utan stå stadige, och låter så starkt koka; korken sitter hel löst i *bouteilles* halsen, at lusten från bären må wid kokningen af wärmen drifwas ut. När bären nedfunkit til $\frac{1}{2}$ del, gjör man som förmått är. Af dessa så tilredda och förwarade bär, kan man sedan tilreda hwarjehanda moser och råtter.

Hela vinteren öfwer kan man förwara Krusbär til *Jal-lad*, om man fyller en *bouteille* wäl korkad och hartsad, nedsäncker så altsammans uti en brunn, tills man wil nyttja dem. (i)

(a) *Raj. Hist. 1485.* (b) *Prof. Kalms Amer. Resa. P. II. p. 801.* (c) *Egerins Kollb. p. 141.* (d) *Raj. Hist. 1485.* (e) *Eger: Kollb. p. 187.* (f) *Eger. Kollb. p. 304.* (g) *Eger. Kollb. p. 284.* (h) *Baron Héricmans Relz. 1750. p. 135.* (i) *Trotz. Skogsb. 222.*

S. 4.

W Stickebär prägas och et ganska hårligt Win. *Engelsman Bradley* anförer derom i sin *Countr. house wife pag. 98.* At Stickebärs win är et af de bästa, starkaste och ömrogaste i hela England: At det i wäl korkade *bouteiller* många års tid kan förwaras i kallare, med den förmån, at det tilltager i godhet, och at det icke skal vara sämre, än winet, som wåper på båret *Malaga*, så framt det rätt tilredes. Om tilredningen gifwer han följande beskrifning. När bären äro så wida mogna, at deras inra fast är sot, fast skal en äro ännu något syrlige och tjocke, afplockas bären i tørt wäder, krosas uti et tjenligt sten- eller träkäril, med en trästötare; men får ingalunda röras med metall. Uti en tagelposa inneslutas 3 kannor hwar gång af dessa krosade bären, då saften genom stark präkning uttvingas. Doch tages i acht at präkningen ej blifwer så stark, at kärnerna gå sönder. Til $\frac{1}{2}$ kannan fast, lägges 3 sk. pudersäcker, som omröres til dess alt blifwer wäl uplöst, hålles sedan uti et rent och något i just trä- eller stenkäril, så at det blifwer fullt; och ställs i et swalt rum. Är kärillet af 15 til 18 kannors innehåld, måste det stå i 2 a 3 weckors tid at klarna. Tappas sedan wahrsamt ut, så

så at intet grummel blifwer uprördt. Det uttömde kårillet följes wäl rent ifrån dräggen, och winet slås deri å nyo, at stå i 3 månader at klaras, om det är 15 til 18 kannor i kårillet; men innehåller det 25 til 30, så måste det stå 4 eller 5 månader, innan det bör fyllas i *bouteiller*. Det är bättre, at hafwa för mycket än för litet i kårillet; ty i det senare fallet klaras det wäl snarare, men surnar och lätteligen, eller tager någon annan osmak, innan det hinnet fyllest sätta sig; men i det förra håller det sig bättre.

Ett annat behändigt sätt är, som Herr *Baron Branner* beskriwer uti sin nyss tryckta skrift: At tilreda winet af inländsk frucht p. 1. som sker sålunda: Tag 6 löspund bär, präsa dem wäl sönder, hwilket sker bäst mellan Wallar, som finnes beskrifwit i min bok om Äcker och Augskjölder, eljest blir en stor del okråhad; slå på dem en kanna eller mer efter behag godt kallwattn, låt det stå et dygn i kallt rum eller källare i öpit kåril, tag dem sedan up, präsa och sila saften från genom linne, at det måtte blifwa klarare, än som sker genom ylle, lägg til hwarje kanna saft et skålpund toppsäckar, och sedan det är uplöst, fyll på anckare til $\frac{1}{2}$, sprunda och harisa rätt wäl, och låt det ligga 3 eller 4 weckor, så är det färdigt, at slå fyllnings winet uti af samma slag, hwilket i et mindre kåril bewaras til den ändan. Men om det ännas på *bouteiller*, så behöfwer man ej fyllnings win, utan kan alt astappas; doch är bättre at lämna på kårillet, och tappa der af efter behöf. *Bouteillerna* fyllas ej längre än til halsen; förckas och och harisas wäl, samt lutas sedan full i källaren. Bären til detta winet tages, när de äro i begrep at mogna, ty när de äro hel mjuka och söta, så klaras winet nödigt. Kärnorne få ej krosas, eljest får det från och mindre behagelig smak, hwilcken förekommes, om man under gäsningen lägger i anckaret en hand full swarta winbärsblader, hwilka äfwen at dricka gifwa en angenäm smak,

smak, ett hand full på fatet. Man har ej at fructa, at detta win skal skämmas eller öka sin sora, utan det är ganska warachtigt, och tar ständigt til i storle och godhet. Har man starkt och säkert kåril, så fylles det aldeles, ty dessa böra gåsa ej med samma håstighet som de röda. Dets egenkap är, at wara kylande, waturdrifwande och magstärckande. I smak och färg har det mycket likhet med mosicewin, drickes fördenkfull med säcker. Den som ej wil wäga mer än hälften säcker, tager emot hwart sk. $\frac{1}{2}$ Skedblad god ölgäst, utan at smaken deraf särdeles blir ändrad. Ju starkare man önskar det, des mindre wain tages, och mera säcker. Flera sätt at gjöra win af Stickebär, kunna fås igen uti *Eger. Kollb. p. 308. Razi. hist. 1485. Worlidge vinet. Britann. p. 166. Meagers art of gardening p. 81. The new art of making English wines p. 32. Mortimer husbandry p. 565. At mogna Stickebär, wäl utpräsa, och med wain blandade, samt wäl jäste, beannes et Bran-wain som uti godhet och behagelig smak nåppeligen gifwer efter det Franka. Jemför *Worlidge Husband. p. 116. At winet som blifwit präsat af dessa bär, elser och af de sönderkrumade bären, tilredes på årtilligt sätt Alticka. Engelsmannen Ellis berömmet uti sin House wife p. 244. skiljande sätt mycket. Tag ungefär et stöp bär, som börja blifwa mogna, slå derpå 2 kannor kokett wain, låt det stå 14 dagar, rörandes det wäl om hwar dag: präsa dem sedan genom något glest linne, eller annat glest tyg, och slå den utpräsa saften, deri man lagt et skålpund groft säcker, uti et litet doch starkt anckare, at stå i Solen: på sprundhället lägges en lärstslapp, at ute stänga flugor, &c. och derpå en tegelsten: man får sedan höra huru det fräses och bullrar: Sålunda lämnas det at stå tils fermentation eller jäsandet är förbi, under hwilket en myckenhet skum småningom sätter sig deruppå; detta plår ske inom 3 weckors tid, hwarefter det får astappas, och förwaras til brukande i något tjenligt wäl**

wäl tilltäpt kättil. Denna ätticka är ganska farty, och tjänar at brukas til insoltande, så wäl som någon annan. Hon udglas eller tjocknar ej, och borde ingen, som har tilfälle at så den wara förutan.

S. 5.

Uterst wil man orda om Stickebärs nytta och bruk i *Medicin*. Omogen fructt kokad i soppor är god för dem, som hafwa hefig feber; ty bären äro kalla och *adstringerande*. *Choleriska*, heta och med galla uppsolta kroppar kunna derföre på mångahanda sätt hjälpas genom dessa, uti *tincturer* och soppor, så wäl då de äro friska, som då de äro suka. De mogna fruchten säges också wara hälsofom för hafwande *qwinsnor*: den gifwer matlust. Efter *Matthioli* berättelse hindrar den all magans *profluvium*, i synnerhet *Diarrhæe*, *Dysenterie* och *passio liaca*. Den *recommenderas* också emot allahanda *hæmorrhagiam*, *Gonorrhæam*, och *fluorem album*. Den brukas och med nytta emot allahanda *inflammationer* och *Erysipelatis*. *Raji. hist. 1485*. Men docklikwäl hålles icke för rådeligit, at äta omogna Stickebär til någon myckenhet, de må tilredas på hward sätt som hålst, i synnerhet för dem som hafwa kalla och för wäder utsatta magar; ty de säges åstadkomma *colique* och bullrande i magen, och kunna med sin syra söndra och skada de inra tunna hinnorna i buken *Raji. hist. 1485*. De *recommenderes* också i pest tider til nyttjande. *Et Lind. pest. 42*.

Somliga är gjöra hwarjehanda ståtillar, både *Phalaenae* och *Papilionae*, stor skada på dessa buskar, i det desse *infectors Erucæ* eller maskar upåta alla löfwen, då bären affalla, och buskarne ibland löpa fara, at af tilstötande torla gå ut, utom det ohyggeliga utseende de få. An har man sig ej besatt något lätt och säkert sätt at förekomma detta onda. Swafn eldrök dödar wäl eller fördrifwer maskarne, men gör lika

lika skada at busken, som sieswa masken; saltwatt påstånckte duger och ej; pläckande är här säkrast, men ganska beswärligt och kostsam; Om man om morgonen bittida, efter en kall rågnig natt lägger sakat under buskarne, och så står på *qwinstarna*, falla maskarna lätt och i myckenhet ned, och kunna så i tåmmelig mängd samlas och utrotas.

Dessa äro, Min Läsare, de få och magra anmärkningar jag wid denna så lätt *cultiverade* och nyttiga ört hunnit gjöra, hwilka en fringskuren tid ej tillåtit föröka och med jirligere ord utstofera. Jag har endast nämndt en och annan nytta, men nödgats gå en myckenhet förbi. I medlertid lärer min Gunstige Läsare, af hward nu het fört anfördt är, lätteligen finna, at denna sig hos oss utbindande wårt förtjenar både mera och allmännare förtjel, besordran och kärlek, än hittills sedt; då den merendels warit inkräncktt innom några få *Træ*, och Krydd gårdar i *Städerna*, och ej hunnit mångenstäds ut på landet. Utomlands ser man ej sällan äfwen wid *Bondgårdarna* en myckenhet af denna, planterad.

Käraste Broder!

Är lärda werlden låg i trycker tusker foija:
Man näpplig säg ett prof utaf des floka roett.
Men si nu har war tid undkommit denna boija.
Den Gyll'ne frihet har ät Wittre wingar gett.
Min Bror! Du hunnit ock, i detta lugn framstrida
De trappor har du trädt, där Lärda Männer all
Med Arbet, Hufvudbrö och möda måste strida.
Minervas lager Dig, som dem, ock kröna skal.

HINRIC WIDENIUS!

Uförlige Broder!

Med en hjertelig sägnad ser jag Dig, min Broder, träda
i de fotspår, som lyfta ät wisshetens tempel. Min glädje
fördublas, då jag besinnar, det denna wäg aldrig blifwit utan
belöning. Ty ehuru den med många hvarsa törnen är bes-
värilig: wederqwecker dock hoppet, at råka de efterlångtade
rosor, den wandrande. Du min Broder, som ej är i lödjan,
utan närmare skuter af denna wäg, lärer snart få inhämta den
ljuswa skörd, som af de genom idoghet utslädde frö upwäxa.
Jag kan altså ej annat än af hjertat gratulera Dig til alt
detta: Önskas at Din förtjenta lager och heder må ouphör-
ligen grönskas.

NILS WIDENIUS.

M. D. S. S.
Några Anmärkingar/
Rörande Nödvändigheten
Af

St = **S**togarnas
Bättre wård och Ans i Finland,
Med Wederbörandes minne

Under

Oeconom. PROFESSORENS, Kongl. Swenska Wete-
nskaps Academiens och Upsala Wetensk. Societ.

LEDUNDES/

Samt nu warande Phil. Fac. Dec,

St. PEHR KALMS

Inseende,

Till allmän granskning/
Sör Magister Krantsen/

Öfwerlämnade af
Kongl. Stipendiar.

NICLAS CRUSELL

Satacund.

J Åbo Acad. Större Læro = Hus/ f. m. d. 14. Julii 1757.

ÄBO, Tryckt hos Directeuren och Kongl. Boftr. i Stor-För-
siendomet Finland, JACOB MERCKELL,

Inspectoren
Högaktad H E R R
JOHAN INGMAN,
Min synnerlige Wälgynnare!

Uti mycket sag är Herr Inspektoren förbunden emot de mångfalliga wälgärningar Herr Inspektoren mig under den korta tid, jag hade äran, at såsom Informator för Dess fåra Barn, wistas uti Herr Inspektorens wårda Hus, ärtedt, kan mitt käre ej uttrycka. Aldrig tör den dagen karna, på hwilken jag kan wara i stånd, at däröfver wisa min wårkfeliga årkänsla. Uptag emedlertid Günstige Herresbenågit denna ringa pappers-gåfwa till wedermåde af ett tackfamt sinne. Hwad mig i öfrigt åligger, är at trogigt önska, det täcktes Försynen omgifwa Herr Inspektorens lefnads-dagar med all Andelig och Bekämlig wälsignelse. Jag framhårdar med nöje

Högaktade Herr Inspektorens,
Min synnerlige Wälgynnares

Ödmjukt Tjenare
NICLAS CRUSELL.

J. J. N.

Uti lyckligt ett land är, hwilket den Allwisas Skoparen utströat med hwarjehanda naturfens förmöner, så uselt är det däremot, om där saknas en rättstafvens hushållning. Rika Guld, Silfwer, och andra grufwor löta wäl stort; men om de anten ligga i jordens stöte orörda, eller man öf riktar andra med dem, och är likwäl stelf fattig, wore det måst lika mycket som man aldrig ägde dem. Ut hwara en öfwerstödig, god och bärande jord, är en härlig förmön; men ligger den i lunda, och man således ej af egen åker äger bröd i landet, är det en bedröfwelig sak. Hwad förmån är icke det, at wara ägare af stora och fiskrika Sjöar; men hwad olägenhet däremot, at dock likwäl köpa fisk annorstädes nrån? Skal då ett land må wäl, blit det en nödwändig sak, at både wisja och kunna upodla och använda till sin fördel och nytta slika Skoparens förlänta gåfwor. En sanning, hwarpå en del nationer länge sedan tänckt, en annan återigen först i dessa tider, och en del än aldeles intet kunnat finna sig uti. Utstilliga härliga naturfens för

förmoner har wäl Försynen lämnat oss ett rikt förråd uppå; men wi måste dock räkna oss bland dem, som nog sent börjat tänka på nödswändigheten af de sammans upodlande. Jag säger nog sent; ty när Oeconomien hos många wåra Grannar redan war i flor, hafwa wi först för ett par hundra år sedan, eller litet mer, börjat därmed åstas, dock till närwarande tider ej i allt kunnat skryta därpå, at wi varit rätta hushållare; ty går man något tillbaka till de framflutne tider, skall man blifwa öfwertrygd om denna obehageliga sanning. Måne det hushållades rätt med wåra härliga järngrufwoor för Kung GUSTAV DEN FÖRSTA, Blorwördigt i äminnelse, tid? ingalunda; till Tackjåren swältes wäl malmen hos oss, men det såldes sedermera till Lybeckaren, som arbetade det till stångjåren, och sålde igen åt oss färdigt både stång- och till andra förnödenheter förådlat jåren, men med en oskärhörd smidarlön; läs här om mera, uti Salanders Salus Patriæ. Afwenledes har Utlåningen ånda till dessa tider underhållit wår öppighet i mat och kläder, med mera, och det nästan allt för redans penningar. Dessa mycket beklageliga sjukdomar hafwa nu redan genom wår Höga Öfwerhets hållsammans föråttningar blifwit till största delen botade, så at man nu mera, så i Sverige, som Finland, räknar ena senlig myckenhet af hammarsmedjor: Likaledes har man med nöje redan sedt Swånstken klåda sig i en drågt, tagen ifrån egna Fabriquer. Det woro en önskelig sak, at hwar och en rebelig undersåte wille låra sig angelågit wara, at med all flit åfwen arbeta uppå de öfriga Natursens förmoners upodlande, som Skaparen nedlagte uti wårt kära Fädernes land; men som wårre är! årsarenheten lämnar oss ån de obehageliga tidender, at slukt hos oss i mycket ånnu eftersättes, hwarjåre det ej är under, at wi ånnu swåfwa uti underbalanc. Wåra Sjåar tilbjuder oss mera Fisk, ån wi härtils wålat taga. En ån senlig mängd af den skånaste åkerjord ligger ån obrukad. Wåra Skogar, hwilka tillika med wåra Bårgwårk åro de samme,

som

som borde hålla wår handel i någon nära balanc. Flåga ån åfwer en ömestlig medfart. Wåra Skogar, hwilka wår Höga Öfwerhet tagit uti besynnerligt högn, åro icke des mer fria för wåldsamheter. Dessa sedmare har wäl naturen uti ett mindre mått, ån andra trådslag, tilldelat wårt kära Finland: men som ett ting har så mycket större wårde, som det är sällsynt och dock åger en synnerlig nytta, så borde åfwen de, som hos oss finnas, njuta en så mycket ömmare wårde och skötsel. Nödswändigheten härpå har jag uti sökande så blåd korteligen wålat wisa: Benågne Läsare, ånje min wållösa åffige med ett blid åndömme.

§. I.

Må så mycket bättre kunna blifwa öfwertrygd här om, wål man förut taga under öfwerwågande den nytta Skogarna tilbringa de Nationer, naturen tilldelat denna förmon. Skall Landet förswoaras för utrodrtes wåldsamheter, fördras, utom en wållöswåd frigsågt till Lands, åfwen en fårdig Sjåmilice: Det som då bland annat blir nödswändigt, är at hafwa godt förråd på goda Drlogs-skipp. Sålom blodets circulation i menniskan är hennes lif, så är ock handelen ett samhållens: skall handelen florera, fördras ej allenast wårer hwarmed handlas, utan ock så goda Fartyg, hwarmed den ena Nationen kan transporterå sine produkter till ån ån, och twårt om.

Sedan nu menniskorna lårde konsten at fara på wårer, hafwa de ej allenast lagt wåmning om sielfwa konsten, at bygga Skipp, som segla wål, utan ock lårde utwålja sådana trådslag, som till berörde högtnyttiga åndamål wore måst tjenligt. För

å

all slags träd har då Eken af sid hast förträdet, af ordsak af han längre står emot róta, än nästan något annat Trädslag, och desutom öfvergår dem äfven mångfalt uti fasthet och styrka. Häraf är härdt, at åtskilliga Folkslag, som både drifwa en stark handel, och hafwa en anseelig flotta, satt ett högt värde uppå detta trädslag. Har nu Eken i gemen ett sådant värde, må icke då wi, hos hvilka naturen ej allenast planterat många och härliga parker därmed, utan och hwad mera är, begäwat med ett Ekslag, som i godhet öfverträffar måst alla dem, som wåra uti warmare länder böra sätta högt värde derpå? Jag sade i godhet; ty det är af förfarenheten bekant, at alla kroppar, som finnas på vår jords yta, äro mera compacta uti de kallare, än warmare Climater: ordsaken därtill är Solens mer eller mindre wärkan; de kroppar, som finnas nära wid linien, äro en större Solens wärkan underkastade, hwaraf de blifwa mera poreulsa, än de, som äro närmare Polerne, uppå hvilka en mindre mängd kraftiga Solstrålar faller. Hwad trädslagen, och i synnerhet Eken angår, har Herr Praes under sin resa genom flera delar af Norra America, funnit wid jämförandet af deras Ekslag, i tåtheten dem emellan en ganska stor åtskillnad; därtill också med de skepp, som byggas i de Norrare Colonierne i Norra America seglas i långt flera år, än med dem, som byggas uti Pensylvanien, och de mera till Söder belägna landskaper. Denna Ekens mer eller mindre tåthet, är ordsaken til dess mer eller mindre godhet. Samma har man märckt uti Europa, så at de Ekslag, som wåra mera til Nord, äro långt waragtigare än de längre til Söder: se Herr *Candidaten Lichanders Disputation* om nödwändigheten af Stogarnas bättre wård och ans i Finland, där detta omständeligen utföres. Här til bör än läggas den mångfalliga nyttan man har af Eken, så i Medicin, som Oeconomien, hwilket Herr Mag. *Trotzelius* uti sin inledning till Herr *Majors Rosenfjens* tankar

har om Stogars stötsel, wackerer utfört, hwarthän, at undgå widlyftighet, jag wisar den benägne Läsaren.

§. II.

Si wårt kära Finland hafwa wi wäl, som förut sagt är, ej öfweralt någon särdeles tilgång på Ekskogar; dock finner man, at de i södra delen wilja fort. Ett undrans wärdt natursens stick och förordnande röner man härutinnan. Wäl ser man, at Tall och Gran, som ganska wäl triffas under vår Nordiska Himmel, äfven wåra hos en del uellänningar, som bo söder om oss; men med Eken finner man i synnerhet här, en helt annorlunda bestaffenhet, nemligen at Ekskogarne, ju närmare man kommer till Norra delen af Finland, smänningom tappas utur synen. Wil man till exempel göra en resa från Österborn längs med stränderna af Botniska wiken, söder ut, så skal man ej vara capable, at hwarken på fastlandet eller skären där, ja ej wid Björneborg och än något bättre neder, finna någon enda Ek, som naturen sielf planterat: men så snart man kommer längre upp åt Söder, så at Åland, Åbo och Nylands skärgårdarna komma under ögnafigtet, blir man warse, huru Ekskogar här och där börja tindra en i ögonen, och lifasom anhölla om de ömsintas och eftertänksammas hägn. Ut i dessa nämnda orter gifwas åtskilliga täcka lunder och parker beprydda, så wäl med gamla och hundraåriga, som och nya telnigar, hvilka lofwa både Cronan och det allmänna en oskattbar fördel och nytta, där de rätt blifwa wärdade och skötta. Där will således naturen ärsätta det, som i Norra delen af Finland saknas. Till önsandes wore därtill, at hwar rättint undersåte wille underbjelpa naturen i detta målt, och som än betänmeligare wore, både

Höbe till at laga så, at den under oeränligt Climat framalt
ströde sådana producier, som äro nödvändiga, så till Jntri-
kes behof, som Uerikes handel, hållt man har trof därpå, at
det sig i mycket och mångt gbra låter; Ut Ekar skulle kun-
na planteras längre till Norr, än de nu sielsmant växer, har
man anledning at sluta af det Herr Præses mig berättat,
neml. at uppå en Hans Förälbrars Gård, Uppegården kallad,
belägen i Wäro Sökn, 3 ½ mil ifrån Wäsa uti Österboin,
finnas än Ekar, hvilka af Hans Försäder blifwit planterade för
långliga tider tillbaka. Man har aldrig funnit, at de tagit
någon skada af kölden. Den som nu är angelägen om, at
anläggja nyttiga planteringar, kan wara förvisad därom, at
så wäl Swerheten, som hwar och en om Fädernes landets
uphjälpande öm medborgare lämnar honom det löfod, at
han tillika är en rättstoffs Underjäte och en nyttig lem i
Samhället.

§. III.

WEn som fallan någon Åker här så, ren såd, at ej
något ogräs däribland insmyger sig, ehuru Åkerbru-
karen använder all möjlig slit uppå des förekom-
mande; äfrenså gifwes het i wårt Samhälle lemmar, genom
hvilkas Hushållning Land och Rike ofta tager mångfald ska-
da. Prof härpå har man uti Skogarnas, wära byklaraste
Clenociers, fiendeliga medfart här i Finland. Jag will nu
ej tala om den oberoende och mer än skadliga härhet, som
i gemen mer än mångenslades här i Finland öfwas på den
öfkyldiga och högstnyttiga Skogen, emdan flera nitiska och
om Fäderneslandets wälgång ömma Män därom redan ut-
förligen handlat i flera larda skrifter; men jag will endast den-
na

na gången hålla mig wid Skogen. Wära Skogor, krow-
ka, ehuru de äro af wår Höga Swerhet tagne uti ett be-
sunderligt hägn, såsom de samma, hvilka löfwa Cronan och
wår handel en härlig fördel, hafwa dock mer än mycken öf-
sal at klaga öfwer ett öfkyldigt mördande. Wid stort wite
är wäl Ekars huggande förbudt; men det kommer aldeles ej i
consideration allenast Cronobettenternas ögon kan undwiskas.
Will man uti wåra Skogor wara upmärksam, skall man
finna stubbhar, som burit Ekar, hvilka wäl warit ämnade at
göra större nytta, men blifwit af oberoendamma Samhällets
missfoster använda till nog ringa privat nytta: wägar man,
ho detta gjorde, måste gemenligen strart den så ofta påttagade
och dock öfkyldiga Jungen taga all skulden på sig. Ibland
förebäres dock, at de Ekar, som blifwit afhuggne, hafwa wa-
rit nödwurde, krowuga och sådana, som ej med tiden kunde
wara dugeliga hwarfen till Skepsbyggeri eller annat stornörke:
Men jag får löf at inwända häremot, at har Förordnin-
garne så långt blifwit öfwerträdde, at man wägar fördrwa
sielswa mordet, man då gern ej wäljer en sämre Ek för en
bättre: Därtill med händer det ofta, at en krowug gör större
nytta än en rakstamning, och betalas dyrare i handeln. När
man besinnar, huru mer än tyranniskt den afsynande och ar-
ma Skogen här i Finland handteras, kan man ogörligen an-
nat än af innersta hjerta ängslas och gräma sig. Tusend-
falt ärfarenhet intygat ju, at om en jordägande har några E-
kar på sin mark, at han ej i stånd, at med all sin omsorg
och eftertankta bestreda och förswara dem för wäldsamma hän-
det: Ja jag twiflar mycket, at han wore i stånd at på an-
nat sätt förswara dem, än om han kunde anten siels, eller lä-
ta någon annan tillförlitelig sitta och ständigt waga dem; ty
kan en ömild menniska annars komma at dem, så utöfwar
han dock sit förderweliga och ondskewilla upsat på dem om
mör-

medfaste natten under argaste storm och orödder, då en skulle tro, at alla menniskor wore glada de finge wåra hemma och under tak: Således har man ej sållan nödgats årsjara, at efter en urödders full vinternatt har haws kåra Ekstrån blifwit af fienden bortshyttade och endast stubben helt när til marken warit qwar. Hvad kan då wara sidere harm och förtret, än at se, det ett trä, som man stels warit beständig så mycket rådd och öm om, och på det man satt så mycket wårde, skolat ändå sluteligen råka fiendom och dem wårangstom till rof och byte? männe ej sålunda all hog och lust både för Ekplantering och Ekars wård platt förwinne? männe ej mången då ej hellre anten bortshugge dem, eller ock ej hellre lämna dem, aldeles eldenom till stöflings? det blir då en fast och ewig sanning, at, så länge Saglydnad ei finnes hos Undersåtarna: så länge en privat nytta sättas fram för en allmän; så länge icke det ringaste affeende hastes på efterkommanderne: så länge den fördärfwelig tankan hos oss hyses, at wåra skogar äro outödeliga, och at om de bortshuggas, andra snart wåra i stället, efterkommanderna till nytta, så länge må man ej wånta någon förbättrad hushållning med skogarna i wårt kåra Fädernesland.

§. IV.

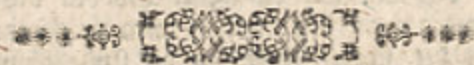
WEn nu frågas till slut: På hwad sätt skola Ekskogarna här i Finland så sköras och hågnas, at både Riket och jordägarena i framtiden må haws därafs mångfalt och beständig nytta? Jag svarar, at denna saken är swårare, än jag kan finna mig uti des uplösande; jag lämna det därjäre gern till andra, som äro mera uplysta, at utreda denna fråga. Det är en okullstötellig sanning, at om ej med des snaraste

snaraste och skyndsammaste alla kraftiga mått tagas till des hjälp, blir inom kort tid de så i landet qwarlämnade Ek i grund utödda, och då låter blifwa måst föresent at tänka på hjälp. Å ena sidan är det wål mer än hugneligit at finna, huru den menslösa Ekstogarna gärna här i Södra Finland will fort; men så är å andra sidan lika bedröfweligit, at af dageliga årsjarenheten låra, det ingen konst, inga lagar, inga föreställningar kunna wåra i stånd at hågna den samma. Fåfångt, ja skadeligit wore, at börja med Ekstogens plantering, så länge man dageliga ser, at en Eksteking är wårre än salt, uti en elak menniskas öga, hwilken ej kan gifwa sitt sinne ro eller lugn, innan den får utrota ett sådant trä; ty man anvånde ju onyttigt tid, dagewårken och omkostnad på en ting, som en stelm medborgare wid första tillfälle skulle göra sig nytta af. Ut såja rent sanningen, tycker jag, at aldrig må man tänka på Ekstogarna plantering, och tillwårt i Finland, innan alle Ekwårkes bruk här i Landet af hemmia wårt blir till wiß tid totalt förbudt, så hos högre som lägre, så i städer, som på land; ty så länge Bonden eller någon annan får lof, at under någon prätext och stelm stels nyttja eller till Sködderna injöra Ekwårke, så finner han tusende utwågar at uttyda Lagen; och så länge blir Ekstogarna ett beständig rof och låckmat för honom. Det är ju solklart, at om på sätt, som här tills, fortsares med Ekstogarna, måste den inom så år aldeles blifwa rainerad och all: och då måste Bonden och andra ändå umbåra och wara utan den, när ej mera är qwar: Ut det då ej så godt at det straxt skedde, at de skulle blifwa förplikade under swårt straff, at aldeles wara utan des bruk; Det skulle ju ske till Rikets och de efterkommandes mångaldiga gagn: man kunde utsätta prämier för den, som kunde upwisa wårke gjordt hos någon af inländskt Finl Ek: Om något af sådan Ek finnes hos någon Landman, kunde den dömas at misja besittningstiduen af sin gård, eller at angifwaren finge samma rätt, medme

en bylkt; sådana sig skulle förtaga Päden för kistliga händer
och förminsta lusten till Ekskogarnas utöfning; då torde Eksko-
gen så rådmannens väcka i tred. I Tuslarne kunde hållas den
strängaste insigt, både på hvad trävärke infördes och hvaras
afredonen wore gjorde; Cronoberjenterna kunde under sina resor
äfven noga bese, hvad af trävärke hos Landmannen fanns. Ut-
tan ett sådant totalt förbud till någon wist lång beständ tid,
och utan så stora medel, ser jag för min del ingen wäg till
räddning från snar undergång för våra fattiga och arma Eksko-
gar; de, som weta bättre sätt, gifwe det widd handen; Fädernes-
landets wälgång i framtiden fordrar det. Då kan blifwa tid, at
omständeligen wisa lättare sättet, at med fördel plantera Ekar,
när man kan wara säker, om Ekskogarnas bestående.

Mine om ändeligheter, och snäwra wilkor påläggga mig, at
ej widlyftigare utöfra detta nyttiga ämne: jag önskar allenast
slutligen, at en hwar redelig, så Swänst, som Finne, fattade
både en rätt idé och tycke för Hushållningen, på det wårt l. Fä-
dernesland en gång måtte så rena deshärliga frugt och nytta, som är
EN MEMOR WELFAR D.

G. U. U.

M. G. S.

Kort Bshandling

Om

S T B N S S,

Med Wederbörandes Minne/

Under

Oeconom. PROFESSORENS, Kongl. Swenska Wet-
tenskaps Academiens / och Upsala Wetensk. Societ.

LEONARDE/

Samt nu warande Phil. Fac. Dec.

Dr PEHR KALMS

Inscende,

Till offentlig granskning/
Sör Lager-Kransen /

Utgifwen

af

JOHAN FRIDRIC MÜLLER,

Österbotninge.

I Åbo Acad. Större Lärosal den 28. Julii f.m. 1757.

ÅBO, Tryckt hos DIRECT. och Kongl. Boktr. i Stor-För-
stendömet Finland, JACOB MERCKELL.